

ỨNG XỬ CỦA CÁC TỔ CHỨC TÔN GIÁO Ở NHẬT BẢN ĐỐI VỚI ĐẠI DỊCH COVID-19 VÀ LIÊN HỆ VỚI VIỆT NAM

Tóm tắt: Đại dịch Covid-19 đã tác động mạnh mẽ đến đời sống tôn giáo ở Nhật Bản. Việc duy trì các hoạt động tôn giáo vốn dựa trên sự tụ họp đông người trong khi phải tuân thủ nghiêm ngặt yêu cầu giãn cách xã hội để phòng chống lây nhiễm đã trở thành một thách thức to lớn đối với các tổ chức tôn giáo nơi đây. Bài viết khái quát những điểm nổi bật qua phản ứng của các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản trước sự bùng phát của đại dịch Covid-19 và bước đầu liên hệ đến phản ứng của các tổ chức tôn giáo ở Việt Nam trong cùng thời gian. Bài viết đồng thời muốn làm rõ thêm về sự thích ứng của các tổ chức tôn giáo trong bối cảnh mới và vai trò tích cực của các tổ chức này trong ứng phó với đại dịch Covid-19 còn đang diễn ra qua nghiên cứu trường hợp Nhật Bản và Việt Nam.

Từ khóa: Nhật Bản; Việt Nam; Đại dịch Covid-19; tổ chức tôn giáo; phản ứng.

Dẫn nhập

Đại dịch Covid-19 là một thảm họa toàn cầu, tác động to lớn đến mọi mặt đời sống sinh hoạt xã hội, trong đó có sinh hoạt tôn giáo. Để ngăn ngừa sự lây nhiễm virut corona, việc giãn cách xã hội và tránh tụ tập đông người là một đòi hỏi cần kíp ở mọi nơi, mọi lúc. Trong khi đó, sinh hoạt mang tính truyền thống của các tôn giáo lại rất cần sự tụ họp đông người trong một không gian thực. Đây chính là một mâu thuẫn trở thành thách thức nan giải đối với hoạt động của các tổ chức tôn giáo trong thời gian đại dịch Covid-19 vừa qua. Ở nhiều nơi trên thế giới, việc kỳ vọng tuân thủ khuyến cáo của nhà chức trách và

* Viện Nghiên cứu Đông Bắc Á, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.
Ngày nhận bài: 15/9/2022; Ngày biên tập: 06/10/2022; Duyệt đăng: 15/11/2022.

chuyên môn y tế về giãn cách xã hội đối với các tổ chức tôn giáo gặp nhiều khó khăn. Đã có không ít hoạt động tôn giáo trở thành nguyên nhân chủ yếu gây ra sự bùng phát Covid-19 vào đầu năm 2020, làm đẩy lên cảm giác tiêu cực, thậm chí gây ác cảm từ phía cộng đồng xã hội [Munemasa Horie, 2021]. Mặc dù vậy, tình hình ở Nhật Bản có nhiều nét khác biệt. Các tổ chức tôn giáo, bao gồm cả các tôn giáo truyền thống và tôn giáo mới đều rất tự giác chấp hành nghiêm các khuyến cáo y tế nhằm ngăn ngừa đại dịch. Không những thế, các giáo phái còn thể hiện vai trò xã hội tích cực trong việc tăng cường các hoạt động thiện nguyện, chia sẻ gánh nặng thảm họa với cộng đồng. Chính vì vậy, việc tổng kết, làm rõ cách ứng phó của các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản trong đại dịch để nhận thức sâu hơn về tính đặc thù, khả năng thích nghi và vai trò của tôn giáo trong xã hội hiện đại là rất cần thiết.

Chủ đề về phản ứng của các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản trong đại dịch Covid-19 thời gian vừa qua đã được đề cập đến trong nhiều nghiên cứu của các tác giả trong và ngoài Nhật Bản. Những kết quả nghiên cứu nổi bật về chủ đề này mà chúng tôi tiếp cận được qua các tác giả: Levi McLaughli (2021), Masayoshi Shibata (2020), Paola Cavaliere (2020), Munemasa Horie (2021), Kyungil Jeong (2022),... Những nghiên cứu đó đã đem lại cái nhìn rất đa dạng và toàn diện về thực tiễn hoạt động của các tổ chức tôn giáo Nhật Bản trong đại dịch. Điều này đã gợi mở những nghiên cứu mới dựa trên đánh giá tình hình phòng chống dịch ở Nhật Bản từ góc độ so sánh với thực tế của Việt Nam.... Bên cạnh việc khái quát những điểm nổi bật trong phản ứng của các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản đối với đại dịch Covid-19, bài viết làm rõ thêm về sự thích ứng của các tổ chức tôn giáo trong bối cảnh mới và vai trò tích cực của chúng trong ứng phó với đại dịch Covid-19 còn đang diễn ra qua nghiên cứu trường hợp Nhật Bản và Việt Nam.

1. Khái quát đại dịch Covid-19 ở Nhật Bản

Từ cuối tháng 12/2019, căn bệnh đường hô hấp nghiêm trọng do một loại vi rút lạ gây ra lần đầu tiên xuất hiện tại Vũ Hán – thủ phủ của tỉnh Hồ Bắc, Trung Quốc. Loại virus này sau đó nhanh chóng lan

rộng ra các nơi khác ở Trung Quốc và toàn cầu. Tổ chức Y tế Thế giới (WHO) đặt tên viruts lạ đó là Coronavirus disease 2019 (Covid-19) và tuyên bố đại dịch vào tháng 3/2020.

Ngày 16/01/2020, Nhật Bản ghi nhận trường hợp nhiễm Covid-19 đầu tiên của một công dân trở về nước từ Vũ Hán, Trung Quốc. Đặc biệt, ngày 04/02/2020, trên tàu du lịch Diamond Princess đang ở trên biển Nhật Bản đã có mười hành khách được chẩn đoán là đã mắc Covid-19. Trên con tàu, 3.700 khách đã bị cách ly mười bốn ngày tại cảng Yokohama; mười ba hành khách đã tử vong và bảy trăm mười hai người được xác nhận là nhiễm bệnh. Ngay sau đó, Chính phủ Nhật Bản đã ban hành các chính sách cơ bản vào ngày 25/02/2020 để ngăn chặn sự lây nhiễm, trong đó bao gồm việc kêu gọi người dân thực hiện “tự kiểm chế”. Các trường học trên khắp Nhật Bản được yêu cầu đóng cửa từ ngày 02/3/2020 và nhiều doanh nghiệp rút ngắn giờ làm việc trong ngày, hoặc nghỉ việc. Vào ngày 07/3/2020, chính phủ Nhật Bản tạm dừng cấp thị thực cho 2,7 triệu người Trung Quốc và 17.000 người Hàn Quốc. Vào ngày 24/3/2020, Ủy ban Olympic Quốc tế thông báo rằng Thế vận hội Tokyo 2020 sẽ bị trì hoãn đến tháng 7/2021. Bộ Ngoại giao Nhật Bản ra cảnh báo du lịch cấp độ hai vào ngày 25/3/2020, khuyến cáo công dân Nhật Bản không nên xuất cảnh nếu không cần thiết. Các biện pháp khẩn cấp mở rộng đã được công bố vào ngày 28/3/2020, và các hành trình đến và đi từ Nhật Bản đều bị tạm dừng hoàn toàn. Chính phủ Nhật Bản ban bố tình trạng khẩn cấp vào tháng Tư, nhưng đó không phải là một lệnh cấm nghiêm ngặt với những hạn chế đối với hoạt động của người dân, mà chỉ là một “yêu cầu” không được ra ngoài, hủy bỏ hoặc hoãn các sự kiện quy mô lớn và đóng cửa văn phòng. Ngay cả sau khi tình trạng khẩn cấp được dỡ bỏ vào ngày 30/9/2021, Chính phủ Nhật Bản không thực thi bất kỳ hạn chế nào đối với số lượng người tham dự các sự kiện.

Đến ngày 22/8/2022, Nhật Bản bước vào đợt lây nhiễm thứ bảy, mặc dù hiện tại, những hạn chế mới về di chuyển là không cần thiết. Nhật Bản đã xác nhận khoảng 17.199.396 trường hợp mắc và 14.883.459 trường hợp đã khỏi bệnh và 36.699 tử vong [The Japan Time, 2022]. Có thể nhận thấy, tỷ lệ tử vong do Covid-19 của Nhật

Bản là thấp nhất trong số các quốc gia giàu có nhất thế giới. Các chuyên gia y tế chỉ ra rằng việc người dân tự giác thực hiện các khuyến cáo y tế, tiêm chủng rộng rãi và dân số có sức khỏe tốt là những yếu tố cốt lõi tạo nên thành công của Nhật Bản. Hiện tại, Nhật Bản đã nói lỏng hơn nữa các hạn chế biên giới, miễn xét nghiệm tại sân bay và kiểm dịch những người đến từ chín mươi tám quốc gia có số lượng ca nhiễm coronavirus thấp.

2. Phản ứng của các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản đối với đại dịch Covid-19

Qua các nghiên cứu của Paola Cavaliere (2020), Trần Hữu Tuấn (2020), Levi McLaughli (2021), Masayoshi Shibata (2022), và báo cáo về tình hình đại dịch Covid-19 ở Nhật Bản từ đầu đến nay, có thể thấy sự phản ứng của các tổ chức tôn giáo có một số điểm nổi bật sau đây:

(1) Các tổ chức tôn giáo, bao gồm các tôn giáo truyền thống và các đoàn thể tôn giáo mới đều nhanh chóng có những phản ứng tiếp nhận tích cực cảnh báo do các cơ quan chức năng đưa ra và thực hiện các khuyến cáo nhằm hạn chế sự lây lan của Covid-19. Trong thời gian giãn cách xã hội, hầu hết các cộng đồng tôn giáo đều chấn chỉnh lại các hoạt động của mình, hủy bỏ các sự kiện tập trung đông người và thay thế việc thờ cúng trực tiếp tại các đền, chùa, nhà thờ bằng các dịch vụ trực tuyến.

Ngay từ ngày 20/02/2020, tức là trước khi Chính phủ Nhật Bản ban hành các chính sách cơ bản để ngăn chặn sự lây nhiễm năm ngày, Hiệp hội các đền Thần đạo (神社本庁) đã đưa ra phản ứng đầu tiên đối với bệnh truyền nhiễm Covid-19 bằng thông báo trên toàn quốc nhằm thống nhất phản ứng của các đền Thần đạo trên cả nước trước sự bùng phát của dịch bệnh. Vì đền Thần đạo là nơi thường có rất nhiều người đến thăm viếng nên khuyến cáo của Hiệp hội còn bao gồm cả cách xử lý các tình huống nếu các tín đồ đã đến một nơi có người nhiễm bệnh được phát hiện sau đó, hoặc ngay cả những việc cần phải làm khi tham dự các sự kiện lễ hội có tập trung đông người để phòng tránh sự lây nhiễm nếu có.

Liên đoàn Thần đạo giáo phái (教派神道連合会) đã tổ chức các cuộc họp trực tuyến ban đại diện và thông báo cho từng giáo phái về các biện pháp ngăn ngừa lây nhiễm triệt để tại các cơ sở thờ tự ngay sau khi nhà nước ban bố tình trạng khẩn cấp vào tháng 4/2020. Tại các đám tang và lễ đón năm mới, người tham dự được yêu cầu phải đeo khẩu trang, ban tổ chức phải tiến hành các biện pháp cải thiện hệ thống thông gió của nhà tang lễ, tăng khoảng cách giữa các ghế của người tham dự,... đồng thời hoãn lễ đón năm mới vào thời gian bùng phát của đại dịch.

Tổng Hiệp hội Phật giáo Nhật Bản (全日本仏教会) cũng nhanh chóng đưa ra các biện pháp chống dịch trong bối cảnh số lượng người bị nhiễm gia tăng tại nhiều nơi. Những khuyến cáo phòng dịch như mang khẩu trang, rửa tay sát khuẩn, cự li giãn cách an toàn đã được thực hiện đối với các sự kiện lễ hội trong năm được tổ chức tại các chùa, nơi có khả năng tụ tập đông người như lễ hội Setsubun, lễ hội xuân phân, lễ hội hoa đăng, v.v... Văn phòng của Tổng Hiệp hội Phật giáo Nhật Bản cũng đã đóng cửa cho đến khi tình trạng khẩn cấp đã được dỡ bỏ để bảo vệ các nhân viên. Theo nguyên tắc chung, nhân viên được yêu cầu làm việc tại nhà và tuân thủ nghiêm ngặt việc súc miệng, rửa tay, khử trùng bằng cồn, thông gió và làm sạch khử trùng. Đến ngày 13/5/2020, tình trạng khẩn cấp đã được dỡ bỏ, văn phòng tại trụ sở của Tổng Hiệp hội và tại các nhà chùa mở cửa trở lại nhưng rút ngắn thời gian, chỉ từ 10h00 đến 16h00.

Giáo hội Công giáo Nhật Bản (日本キリスト教会) về cơ bản ủng hộ chủ trương của chính phủ đối với đại dịch Covid-19 và đã tích cực đáp ứng các yêu cầu tự kiểm chế kể từ tháng 02/2020. Ngày 25/02, Tổng Giáo phận Công giáo Nhật Bản Tokyo thông báo đình chỉ tất cả các dịch vụ công, đình chỉ các buổi lễ công cộng, đình chỉ các buổi tụ họp các ngày trong tuần. Các nghi lễ vào Chủ nhật của các tín đồ như nghe thánh ca, đọc kinh thánh cũng được thực hiện thông qua các ứng dụng trực tuyến tại nhà. Đối với những tín đồ không thích nghi với công nghệ kỹ thuật số, việc trao đổi thư từ, như: điện thoại, email, và thư tín về các buổi thờ phượng cũng được từng bước thực hiện.

Liên đoàn các tổ chức tôn giáo mới của Nhật Bản (新日本宗教団体連合会) là một tổ chức toàn quốc của các nhóm các tôn giáo thành viên cũng có văn bản gửi đến văn phòng chi nhánh và hội đồng chung để thống nhất chủ trương không tổ chức các sự kiện và cuộc họp có thể bị hoãn lại, thể hiện sự nỗ lực hết sức nhằm ngăn ngừa lây nhiễm.

Soka Gakkai (創価学会), một giáo phái tôn giáo mới lớn nhất Nhật Bản ngay trong ngày 07/02/2020 đã quyết định đóng cửa các cơ sở trụ sở và hủy bỏ các sự kiện lễ hội như một biện pháp để ngăn chặn sự lây lan của Covid-19. Soka Gakkai thậm chí còn kêu gọi hủy bỏ các cuộc tụ họp nhỏ do các thành viên ở địa phương tổ chức. Không chỉ có Soka Gakkai hành động như vậy. Kể từ tháng 2 đến tháng 3/2020, các nhóm tôn giáo mới có ảnh hưởng lớn của Nhật Bản, như: Rissho Koseikai (立正佼成会), Shinnyoen (真如苑), Seicho no Ie (生長の家) và Sekai Kyusei Kyo (世界救世教) cũng thông báo rằng họ sẽ đóng cửa các cơ sở tôn giáo và hủy bỏ các sự kiện. Tính đến cuối tháng 3/2020, thực tế là có rất ít giáo phái hoạt động “như thường lệ”.

Tuy nhiên, có sự khác biệt nhỏ về sự nhạy cảm trong phản ứng của các tôn giáo mới và các tổ chức tôn giáo truyền thống. Cụ thể là các nhóm tôn giáo mới e ngại nhiều hơn đến những sự cố lây nhiễm có liên quan đến tổ chức của mình trước áp lực xã hội từ tình hình trạng liên đới của tôn giáo mới và sự lây lan của dịch bệnh trên thế giới, như: trường hợp Hội Thánh Chúa Giê-su Shincheonji (tạm dịch là Hội Thánh Tân Thiên Địa của Chúa Giê-su) và Hội Thánh Sarang Jeil ở Hàn Quốc.

(2) Việc sử dụng công nghệ kỹ thuật số, nhất là sử dụng các phương tiện truyền thông, các mạng xã hội dựa trên nền tảng Internet đã trở nên phổ biến hơn nhằm duy trì hoạt động của các tổ chức tôn giáo Nhật Bản trong bối cảnh đại dịch Covid-19. Ngay cả trước đại dịch Covid-19, việc ứng dụng công nghệ kỹ thuật số vào các hoạt động của các tổ chức tôn giáo và thực hành tín ngưỡng của các tín đồ không phải là điều mới mẻ. Nhiều đền, chùa đã mở rộng hoạt động của mình để thu hút tín đồ thông qua việc áp dụng các dịch vụ cung

cấp nghi lễ cầu cúng online cho những vị khách ở xa địa điểm hành lễ mà do điều kiện sức khỏe hoặc thời gian mà không đến được. Tuy nhiên, kể từ khi đại dịch Covid-19 xuất hiện, các tổ chức tôn giáo truyền thống nhanh chóng phản ứng với tình trạng giãn cách xã hội bằng cách ứng dụng công nghệ kỹ thuật số để tiếp tục những chức năng cốt lõi của họ với tư cách là các cộng đồng tôn giáo. Các ngôi đền, chùa và nhà thờ ở Nhật Bản có truyền thống dựa vào các nghi lễ tập thể, như: đọc kinh và tọa thiền... đã nhanh chóng chuyển đổi từ hình thức gặp mặt trực tiếp sang hình thức gặp gỡ trực tuyến để đáp ứng kịp thời các nhu cầu tâm linh thông thường và mới của những người đang tìm kiếm sự cứu trợ từ các tôn giáo. Có thể nhận thấy, hầu hết các cơ sở tôn giáo ở Nhật Bản trong mùa đại dịch đều phát huy tác dụng của các dịch vụ online.

Mặc dù ban đầu, do tình trạng giãn cách xã hội đột ngột và diện rộng, nhiều tổ chức tôn giáo, nhất là các tổ chức thuộc Phật giáo và Thần đạo với hàng triệu tín đồ cư trú trên địa bàn rộng khắp Nhật Bản đã lâm vào tình trạng thiếu nhân lực và công nghệ để cung cấp các dịch vụ trực tuyến. Thay vào đó, các nhà sư và thầy tế địa phương đã rất nỗ lực để tổ chức các giải pháp dựa trên internet. Một trong những ví dụ điển hình để đáp ứng nhu cầu tôn giáo trong điều kiện mới là sự xuất hiện của dịch vụ “Đọc kinh online”, như trường hợp Onrain Juzu Tsunagi Dokkyō (オンライン数珠つなぎ読経) với sự kết nối với các tín đồ qua facebook, hoặc qua các nền tảng khác như zoom, skype... Với sự cộng tác của các nhà sư và thầy tế, Onrain Juzu Tsunagi Dokkyō tạo điều kiện kết nối các thầy tế, nhà sư, thậm chí các linh mục với các tín đồ của mình, không phân biệt giáo phái là một hình thức đọc đáo của tôn giáo Nhật Bản thích ứng với đại dịch [<https://tarikihongwan.net/category2/otera/14699.html/>, 2022].

Tuy nhiên, cũng có một bộ phận các nhóm giáo phái do không bắt kịp các kỹ năng sử dụng trực tuyến, vẫn duy trì liên lạc thông qua dịch vụ bưu điện, hoặc email hay fax để đảm bảo những nguyên tắc giãn cách xã hội.

(3) Nhìn chung, các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản đều tích cực tham gia các hoạt động thiện nguyện và tham gia ứng phó với những hậu quả của đại dịch Covid-19.

Trước hết phải kể đến vai trò tích cực của các tổ chức tôn giáo Nhật Bản trong các hoạt động thiện nguyện. Nhằm ngăn chặn sự lan rộng của đại dịch, các trường trung học và tiểu học tại Nhật Bản từ tháng 2 đến tháng 4/2020 phải tạm đóng cửa theo yêu cầu của chính phủ. Nhiều bà mẹ đi làm bán thời gian buộc phải nghỉ việc để ở nhà trông con dẫn đến nguồn thu nhập gia đình bị cạn kiệt. Trước tình hình đó, nhiều tổ chức tôn giáo đã tiến hành các hoạt động thiện nguyện nhằm giảm nhẹ áp lực cho các hộ gia đình gặp khó khăn. Giáo phái Shinnyoen (真如苑) có trụ sở tại Tokyo đã quyên góp tổng cộng hai mươi triệu yên cho một số tổ chức phi lợi nhuận trên khắp Nhật Bản hỗ trợ các bậc cha mẹ và trẻ em gặp khó khăn. Kể từ ngày 11/3/2020, Tổ chức Cộng đồng Hyōgo ở Kobe với sự hỗ trợ tài chính của Shinnyoen, đã cung cấp các bữa ăn miễn phí và một nơi trông coi trẻ em của các gia đình có hoàn cảnh khó khăn. Ngày 15/4, một tổ chức của giáo phái Shinnyoen có trụ sở tại Osaka đã tặng năm trăm áo mưa mà họ đã dự trữ cho các tình huống khẩn cấp do động đất. Ngày 19/5, Sōka Gakkai đã quyên góp hai mươi triệu yên cho các quận ở Tokyo và Osaka và mười triệu yên cho sáu quận ở các nơi khác có số ca nhiễm bệnh cao nhất.

Giáo hội Công giáo ở cả Tokyo và Osaka đã huy động các mạng lưới chính thức và không chính thức của mình để thiết lập các dịch vụ tư vấn và hỗ trợ cho những người gặp khó khăn do đại dịch Covid-19. Tại Tokyo, các dịch vụ được cung cấp thông qua hợp tác với một số tổ chức phi lợi nhuận (NPO) và hiệp hội địa phương. Tại Osaka, thông tin và hỗ trợ được cung cấp bởi Trung tâm Dịch vụ xã hội Sinapis (社会活動センターシナピス), một tổ chức được kết nối với Giáo hội Công giáo Osaka. Bộ phận trợ giúp đa ngôn ngữ của trung tâm này đã cung cấp nhiều loại thông tin, từ địa chỉ liên hệ và thủ tục trong trường hợp bị nhiễm Covid-19 cho đến việc tư vấn pháp lý về thị thực do các hạn chế liên quan đến Covid-19. Trung tâm Dịch vụ xã hội Sinapis đã trở thành một địa chỉ đáng tin cậy cho cả người Nhật và người nước ngoài đang sống trên địa bàn,...

Nhiều đoàn thể tôn giáo khác ở Nhật Bản trong thời gian qua cũng tích cực tham gia vào các giải pháp ứng phó nhằm giảm bớt thảm họa do đại dịch Covid-19 gây ra. Điển hình là các hội nhóm Soka Gakkai ở một số địa phương đã chuẩn bị sẵn các cơ sở để đối phó với diễn biến bất thường của đại dịch với tư cách là tình trạng “bình thường mới” như cung cấp các cơ sở lưu trú cho những người lây nhiễm với số lượng đông. Trung tâm Sōka Bunka của Toyonaka ở phía bắc Osaka đã có sẵn khẩu trang, chất khử trùng, nhà vệ sinh khẩn cấp và lều trại. Trung tâm này có thể cung cấp nơi trú ẩn ngay lập tức cho cộng đồng địa phương trong thời gian xảy ra đại dịch.

(4) Các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản đều có chung niềm tin và thiện ý muốn đẩy lùi dịch bệnh bằng các nghi thức tôn giáo, góp phần đem lại sự cân bằng và niềm an ủi đối với cộng đồng trước những thảm họa do đại dịch Covid-19 gây ra.

Khi đại dịch lan tràn tại Nhật Bản, mỗi ngày có hàng trăm người mắc bệnh và nhiều người tử vong. Dịch bệnh càng kéo dài thì sự đe dọa đến cuộc sống an toàn của mỗi cá nhân và cộng đồng càng lớn. Chính vì vậy, các tổ chức tôn giáo đều có điểm chung là cùng nỗ lực nguyện cầu mong cho đại dịch kết thúc càng sớm càng tốt. Lời kinh cầu nguyện ở tất cả các đền, chùa, nhà thờ đều vang lên ước nguyện cầu mong sự trợ giúp của các thánh thần, các thế lực siêu nhiên phù trợ để diệt trừ Covid-19. Hơn thế nữa, việc trục xuất Covid-19 theo nghi thức tôn giáo được thực hành khá phổ biến trên khắp Nhật Bản. Vào ngày 8/4, các linh mục Thần đạo tại Matatabisha, một ngôi đền chi nhánh của đền Yasaka nổi tiếng ở Kyoto, đã thực hiện một lễ Gion Goryōe đặc biệt nhằm mục đích dập tắt các sức mạnh ác độc với niềm tin nhanh chóng loại bỏ Covid-19. Hiệp hội các đền thờ Thần đạo đã gửi đến các thầy tế của họ lời cầu nguyện (norito) mới được soạn bao gồm các từ ngữ nhằm loại bỏ Covid-19 khỏi Nhật Bản. Đặc biệt, ngày 24/4/2020 tại sân chùa Todaiji2 ở Nara. Bảy nhà lãnh đạo tôn giáo, bao gồm đại diện cho giáo phái Koya-san Shingon của Phật giáo, Giáo xứ Công giáo Osaka, Đền Tamukeyama Hachimangu ở Nara, Đền Enshoji ở Hyogo và Đền Kinpusenji ở Nara, ngoài ra còn có đại diện cho sự trụ trì Fumon Sagawa và một đại diện của chùa Todaiji, đã

cùng tụ tập với khoảng cách an toàn để tổ chức một cuộc họp báo, trong đó họ kêu gọi mọi người cùng cầu nguyện vào buổi trưa hàng ngày để xua đuổi dịch bệnh [Mainichi Shimbun, 2022]. Những hoạt động như vậy đã thể hiện rõ chức năng của tôn giáo trong việc cung cấp niềm tin và sự an ủi tinh thần cho cộng đồng, đồng thời cũng cho thấy tinh thần đoàn kết của các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản trong bối cảnh thảm họa đại dịch Covid-19.

Tuy nhiên, không thể phủ nhận một số biểu hiện thái quá của một số giáo phái khi hứa hẹn khả năng đẩy lùi dịch bệnh trên cơ sở dùng sức mạnh của thần linh. Điển hình là Giáo phái Kofuku no Kagaku đã thu hút sự chú ý của giới truyền thông với việc tập hợp trực tiếp một số lượng lớn thành viên để cầu nguyện trong bối cảnh chính quyền ra khuyến cáo giãn cách xã hội và các tôn giáo mới khác đều đóng cửa. Tổ chức tôn giáo này còn tuyên bố việc thực hành các nghi lễ đặc trưng của nó là phương tiện hiệu quả nhất để loại bỏ bệnh.

3. Một số liên hệ với Việt Nam

Tại Việt Nam, ca mắc Covid-19 đầu tiên được xác định vào ngày 23/01/2020. Chính phủ Việt Nam đã lập tức tiến hành các biện pháp nghiêm ngặt truy vết để ngăn chặn sự lây lan của dịch bệnh, nhất là việc hạn chế tự do di chuyển, hạn chế tụ tập đông người. Trong năm 2020, Việt Nam đã kiểm soát khá tốt dịch bệnh với tổng số ca tử vong xác nhận cả năm chỉ dừng lại ở con số 35 trường hợp. Tuy nhiên, sang năm 2022, với sự xuất hiện của những biến chủng virus corona mới, tình hình dịch bệnh đã trở nên trầm trọng hơn với số ca mắc Covid-19 bùng phát trên diện rộng cùng với số ca tử vong tăng đột biến. Đại dịch Covid-19 đã lan ra toàn bộ 63 tỉnh, thành tại Việt Nam. Cho đến nay, dịch Covid-19 cơ bản được kiểm soát trên toàn quốc. Tính đến ngày 23/8/2022, Việt Nam đã có 11.386.016 ca nhiễm, đứng thứ 12/227 quốc gia và vùng lãnh thổ, trong khi với tỷ lệ số ca nhiễm/một triệu dân, Việt Nam đứng thứ 112/227 quốc gia và vùng lãnh thổ (bình quân cứ một triệu người có 114.771 ca nhiễm), có 43.106 ca tử vong, chiếm tỷ lệ 0,4% so với tổng số ca nhiễm [Cục Y tế dự phòng Bộ Y tế, 2022].

Trong bối cảnh đại dịch, phản ứng của các tổ chức tôn giáo tại Việt Nam cũng có nhiều nét tích cực tương đồng với phản ứng của các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản trong cùng thời gian. Ngay khi có khuyến cáo của Chính phủ Việt Nam, lãnh đạo của bốn mươi ba tổ chức tôn giáo đã chấp hành nghiêm túc tinh thần các chỉ thị của Thủ tướng Chính phủ và hướng dẫn của các cơ quan chức năng về phòng, chống dịch. Các tổ chức tôn giáo đã cộng tác với chính quyền, tích cực thực hiện các biện pháp phòng, chống dịch, thể hiện tinh thần trách nhiệm cao với cộng đồng, góp phần mang lại kết quả tích cực trong công tác phòng, chống dịch [Ban Tôn giáo Chính phủ, 2022].

Cũng như phản ứng của nhiều tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản trong thời gian diễn ra đại dịch Covid-19, nhiều tổ chức tôn giáo ở Việt Nam đã rất tích cực hoạt động thiện nguyện nhằm giảm thiểu khó khăn do đại dịch gây ra. Theo số liệu của Ban tôn giáo Chính phủ, tính đến ngày 16/8/2021, các tôn giáo đã ủng hộ hàng trăm tỷ đồng cho Quỹ vaccine phòng Covid-19 và công tác phòng, chống dịch. Theo đó, Giáo hội Phật giáo Việt Nam ủng hộ hơn 150 tỷ đồng; Phật giáo Hòa Hảo ủng hộ trên 34,4 tỷ đồng; các Hội Thánh Cao Đài ủng hộ 1,2 tỷ đồng; Tịnh độ Cư sỹ Phật hội Việt Nam quyên góp hơn 1,2 tỷ đồng; Đạo Bửu Sơn Kỳ Hương, Phật hội Tứ Ân Hiếu Nghĩa, các Ban Đại diện Cộng đồng Hồi giáo, Giáo hội các Thánh hữu ngày sau của Chúa Giê su Ky Tô, Giáo hội Cơ đốc Phục lâm Việt Nam... đã ủng hộ hàng trăm triệu đồng [Hiền Hạnh, 2022]. Không những thế, nhiều tu sĩ, tăng ni, ... đã tham gia nơi tuyến đầu chống dịch. Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam Thành phố Hồ Chí Minh đã hai lần tổ chức lễ xuất quân cho các vị tăng ni, Phật tử cùng chức sắc, tu sỹ của Công giáo và đạo Tin Lành xung phong trở thành tình nguyện viên lên tuyến đầu chống dịch tại các Bệnh viện Hồi sức chuyên sâu Covid-19, Bệnh viện dã chiến thu dung, điều trị Covid-19 số 10, Bệnh viện dã chiến thu dung, điều trị Covid-19 số 12... Ngày 22/7/2021, gần hai trăm linh mục, tu sỹ đã tình nguyện lên đường vào các bệnh viện dã chiến - nơi điều trị bệnh nhân mắc Covid-19 để chung tay góp sức với ngành y tế nơi tuyến đầu chăm sóc các bệnh nhân. Ngày 11/8/2021, có bảy mươi tình nguyện viên là các chức sắc, tu sỹ, tín đồ Công giáo cũng tham gia hỗ trợ công

tác điều trị tại Bệnh viện dã chiến thu dung, điều trị Covid-19 số 12 (sáu mươi hai người) và Bệnh viện Nhân dân Gia Định (tám người) [Hương Diệp, 2021]. Phát huy truyền thống tốt đẹp của dân tộc “Lá lành đùm lá rách” và lan tỏa tinh thần đoàn kết, đùm bọc, giúp đỡ lẫn nhau, trong những ngày tháng dịch bệnh diễn biến phức tạp, ảnh hưởng đến cuộc sống của nhiều người dân, nhiều chùa và cơ sở thờ tự thuộc Giáo hội Phật giáo Việt Nam đã đồng lòng hưởng ứng phong trào “Bữa cơm yêu thương trong vùng tâm dịch”. Bên cạnh đó, Giáo hội Công giáo cũng có sáng kiến xây dựng mô hình “Siêu thị mini 0 đồng”, với những hoạt động thiết thực, hiệu quả, góp phần san sẻ yêu thương với đồng bào trong mùa dịch. Ban Đại diện Hội thánh Cao Đài Tây Ninh cùng Ban Cai quản các họ đạo nằm trên địa bàn huyện Châu Thành tổ chức đoàn đến thăm hỏi, động viên, chia sẻ trước những khó khăn, vất vả và tặng quà cho cán bộ, chiến sỹ đang thực hiện nhiệm vụ tại ba mươi tư điểm chốt thuộc ba đồn biên phòng của Bộ đội Biên phòng Tây Ninh. Theo thống kê chưa đầy đủ từ Ủy ban Mặt trận Tổ quốc Việt Nam các tỉnh, thành phố và các tổ chức tôn giáo, tính đến ngày 16/8/2021, các tôn giáo đã tích cực vận động, ủng hộ bằng tiền, nhu yếu phẩm, trang thiết bị y tế phòng, chống Covid-19 với tổng số tiền lên tới hàng nghìn tỷ đồng.

Những giải pháp bên trong các giáo hội nhằm ứng phó với tình hình mới, đảm bảo duy trì hoạt động của các cộng đồng tín ngưỡng cũng xuất hiện có nhiều nét tương đồng với thực tế ứng phó đại dịch của các tổ chức tôn giáo Nhật Bản. Có thể thấy rõ điều này qua hiện tượng tăng cường các hoạt động tôn giáo trực tuyến tại Việt Nam trong thời gian giãn cách xã hội. Mặc dù việc khai thác, sử dụng mạng Internet trong hoạt động tôn giáo ở Việt Nam đã có từ trước, nhưng trong bối cảnh giãn cách xã hội do dịch bệnh Covid-19 thì hoạt động trực tuyến được chú trọng hơn và mở ra những nội dung mới mà trước đây chỉ thực hiện trực tiếp tại các cơ sở thờ tự tôn giáo. Trên không gian mạng, nhiều tổ chức tôn giáo không chỉ hoạt động cầu nguyện, bày tỏ đức tin tôn giáo... mà còn cả các hoạt động quyên góp, thiện nguyện. Điều này cũng đang làm thay đổi cấu trúc của hoạt động tôn giáo truyền thống tại Việt Nam [Lại Kim Khánh, 2022].

Cũng như ở Nhật Bản, trong thời gian đại dịch vừa qua, các đền, chùa, nhà thờ ở Việt Nam đều diễn ra các nghi lễ cầu nguyện cho việc sớm chấm dứt đại dịch. Các bài giảng trong các thánh lễ online, các nghi lễ trong chùa luôn có thêm lời cầu nguyện mùa Covid-19, cầu cho các nhà khoa học tìm ra vaccine để phòng ngừa virus SARS-CoV-2, cho các y bác sĩ được bình an, khỏe mạnh để tận tụy phục vụ nhân dân và tất cả chúng sinh được bình an.

Bên cạnh đó, cũng xuất hiện tình trạng một số giáo phái tuyên bố cực đoan về khả năng ngăn ngừa dịch bệnh thông qua việc thực hành các nghi lễ tôn giáo của họ. Cũng có những hội nhóm tín ngưỡng, thậm chí có tổ chức tôn giáo không chấp hành nghiêm các quy định về giãn cách làm lây lan dịch bệnh, nhưng đó chỉ là những trường hợp thiểu số. Ví dụ, hoạt động của Hội Tin Lành truyền giáo Phục hưng trên địa bàn Tp. Hồ Chí Minh đã hoạt động không chấp hành quy định về phòng chống dịch bệnh Covid-19 dẫn đến lây lan dịch bệnh cho hàng trăm người [Báo Điện tử Chính phủ, 2022]. Hoặc như truyền truyền của nhóm “Trừ quỷ Bảo Lộc” đã tụ tập hàng trăm giáo dân. Những người trong nhóm “Trừ quỷ Bảo Lộc” chuyên hành nghề chữa bệnh bằng chiêu thức phản khoa học, mê tín dị đoan trên địa bàn tỉnh Lâm Đồng. Trong thời gian cả nước căng mình phòng chống dịch Covid-19, nhóm này đã truyền truyền có thể chữa bệnh bằng hình thức online, trực tuyến, thậm chí chữa bệnh trực tuyến cho cả những người đang mắc Covid-19 [VTV New, 2022].

Thay lời kết

Qua phản ứng của các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản và Việt Nam trong đại dịch Covid-19 cho thấy vai trò của các tổ chức này trong quá trình phòng chống dịch Covid-19. Việc tuân thủ tốt những quy định của chính quyền về giãn cách xã hội, tránh và hạn chế tổ chức các sự kiện tập trung đông người trong bối cảnh dịch bệnh đang lan rộng là một biểu hiện tích cực đáng được ghi nhận. Những kết quả nghiên cứu ban đầu cho thấy đây cũng là nét khác biệt của các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản và Việt Nam so với nhiều nơi khác trên thế giới. Bên cạnh đó, các hoạt động của hầu hết các tổ chức tôn giáo ở Nhật Bản và Việt Nam như hoạt động thiện nguyện, thậm chí việc thực hành các nghi lễ

xua đuổi dịch bệnh, cầu mong đại dịch Covid-19 sớm kết thúc... cũng là những đóng góp bù đắp những khoảng trống và những bất an tâm lý. Những hoạt động đó không chỉ góp phần giảm bớt những khó khăn tức thời về vật chất do dịch bệnh gây ra mà còn là sự an ủi, xoa dịu những nỗi bất an về tinh thần, giảm bớt nỗi đau mất mát người thân của các cá nhân trước thảm họa đại dịch Covid-19.

Bên cạnh vai trò tích cực, hoạt động của một số tổ chức tôn giáo cũng có tác động tiêu cực ở cả Nhật Bản và Việt Nam. Đó là việc tuyên truyền thái quá về khả năng chống đỡ lại sự lây nhiễm của Covid-19 bằng sức mạnh của tâm linh, thần bí thông qua các nghi lễ, phép thuật. Trong nhiều trường hợp cần có những can thiệp y tế cấp bách thì những rào cản của niềm tin tôn giáo có thể làm tăng nguy cơ đe dọa đến tính mạng của con người, thậm chí của nhiều người.

Có thể khẳng định rằng ở cả Nhật Bản và Việt Nam, phản ứng của các tổ chức tôn giáo trước đại dịch Covid-19 trong thời gian vừa qua về căn bản là mang tính tích cực, những biểu hiện tiêu cực như đã được đề cập chỉ là thiểu số. Điều đó cho thấy, nếu biết phát huy một cách đúng đắn, hoạt động của các tổ chức tôn giáo có nhiều khả năng đóng góp tích cực vào đời sống xã hội, ngay cả trong tình huống thảm họa do đại dịch gây ra.

Một vấn đề đáng được chú ý là đại dịch Covid-19 đã tuy gây trở ngại, tạo ra thách thức rất lớn đối với sinh hoạt tôn giáo nhưng cũng tạo ra cơ hội mới cho các tổ chức tôn giáo tại Nhật Bản và Việt Nam tự thay đổi để thích ứng. Thay cho truyền thống tụ họp đông người trong một không gian thực, việc thực hành nghi lễ tôn giáo và duy trì liên hệ giữa giáo hội và các tín đồ, liên hệ giữa các tín đồ trong các giáo đã được thực hiện trong không gian ảo. Có được điều này có được là do các tổ chức tôn giáo Nhật Bản và Việt Nam đã linh động và nhạy bén trong việc ứng dụng những thành quả của công nghệ hiện đại, nhất là sử dụng các mạng xã hội dựa trên nền tảng trực tuyến internet. Thực tế này thể hiện một đặc điểm biến đổi thích nghi của tôn giáo trong bối cảnh mới ở Nhật Bản và Việt Nam./.

CHÚ THÍCH:

- 1 Nhật Bản thực hiện giãn cách xã hội với phương châm tránh ‘tam mật’ (密集、密閉、密接). Đó là tránh tụ tập đông người - “mật tập” (密集)、tránh ở nơi không gian đóng kín - “mật bế” (密閉), tránh tiếp xúc gần - “mật tiếp” (密接).
- 2 Todaiji (Chùa Tōdai/東大寺) được xây dựng từ thế kỷ VIII, là một trung tâm Phật giáo nổi tiếng ở thành phố Nara, Nhật Bản. Ngôi chùa này thuộc phái Hoa Nghiêm tông. Đại Phật điện (大仏殿 Daibutsu-den) của Chùa là công trình kiến trúc gỗ lớn nhất thế giới với Đại tượng Phật đúc bằng đồng đen, nặng 500 tấn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ban tôn giáo Chính phủ, *Kết quả công tác quản lý nhà nước về tín ngưỡng, tôn giáo trong năm 2020*, <https://sonoivu.namdingh.gov.vn/qlnn-ve-ton-giao/ket-qua-cong-tac-quan-ly-nha-nuoc-ve-tin-nguon-ton-giao-trong-nam-2020-1327>. Truy cập ngày 25/8/2022.
2. Báo điện tử Chính phủ, *Khởi tố vụ án lây lan Covid-19 liên quan đến Hội thánh Phục Hưng*, <https://baochinhphu.vn/khoi-to-vu-an-lay-lan-covid-19-lien-quan-den-hoi-thanh-phuc-hung-102293219.htm>. Truy cập ngày 15/8/2022.
3. Cục Y tế dự phòng Bộ Y tế, *Bản tin cập nhật Covid-19 ngày 23/8/2022*, <https://vncdc.gov.vn/ban-tin-cap-nhat-covid-19-ngay-2382022-nd17146.html>. Truy cập ngày 24/8/2022.
4. Hương Diệp (2021), *Các tôn giáo chung tay cùng Đảng*, Nhà nước, MTTQ Việt Nam trong phòng, chống và đẩy lùi đại dịch, <http://mattran.org.vn/hoat-dong/cac-ton-giao-chung-tay-cung-dang-nha-nuoc-mttq-viet-nam-trong-phong-chong-va-day-lui-dai-dich-39413.html>. Truy cập ngày 10/09/2022.
5. Hiền Hạnh (2021), *Đồng bào các tôn giáo chung tay cùng cả nước chống dịch Covid-19*, <https://www.vietnamplus.vn/dong-bao-cac-ton-giao-chung-tay-cung-ca-nuoc-chong-dich-covid19/735254.vnp>. Truy cập ngày 20/8/2022.
6. Hương Giang (2021), *Tín ngưỡng, tôn giáo trong vòng xoáy đại dịch Covid-19*, <https://thanhtra.com.vn/xa-hoi/doi-song/tin-nguon-ton-giao-trong-vong-xoay-dai-dich-covid-19-189910.html>. Truy cập ngày 04/9/2022.
7. Lại Kim Khánh, *Hoạt động tôn giáo trên không gian mạng - nhìn từ bối cảnh dịch bệnh Covid-19 ở Việt Nam và một số kiến nghị, đề xuất*, <https://btgcp.gov.vn/tin-bai-nghien-cuu-va-trao-doi-y-kien-cua-doc-gia/hoat-dong-ton-giao-tren-khong-gian-mang-nhin-tu-boi-can-dich-benh-covid-19-o-viet-nam-va-mot-so-kien-nghi-de-xuat-postL4rnDD4G.html>, truy cập ngày 05/10/2022.

8. Trần Hữu Tuấn (2020), *Các tổ chức tôn giáo phát huy vai trò, trách nhiệm trong công tác phòng chống dịch bệnh Covid-19*, <https://binhphuoc.gov.vn/vi/snv/ton-giao/cac-to-chuc-ton-giao-phat-huy-vai-tro-trach-nhiem-trong-cong-tac-phong-chong-dich-benh-covid-19-238.html>, Truy cập ngày 10/9/2022.
9. Levi McLaughli (2021), *Japanese Religious Responses to Covid-19: A Preliminary Report*, The Asia-Pacific Journal | Japan Focus Volume 18 | Issue 9 | Number 3 | Article ID 5394 | May 01, 20201. Truy cập ngày 15/7/2022.
10. Paola Cavaliere (2020), *Religious Institutions in Japan Responding to Covid-19-Induced Risk and Uncertainty Some Preliminary Considerations*, https://brill.com/view/journals/jrj/10/1/article-p31_2.xml?language=en, truy cập ngày 15/7/2022.
11. 文化庁宗務課 (2022), *宗務時報 No.125* (Cục Văn hóa, Ban tôn giáo, *Thời báo Công tác tôn giáo*, số 125), https://www.bunka.go.jp/tokei_hakusho_shuppan/shuppanbutsu/shumujihou/index.html, truy cập ngày 15/7/2021.
12. Mainichi Shimbun, *Shinto, Buddhist, and Catholic priests come together to pray for the end of the COVID-19 pandemic*, <https://soraneews24.com/2020/04/28/shinto-buddhist-and-catholic-priests-come-together-to-pray-for-the-end-of-the-covid-19-pandemic/>, truy cập ngày 22/7/2022.
13. Masayoshi Shibata, *〈Ghi chú nghiên cứu〉 Đại dịch Covid-19 và quyền tự do thờ cúng*, (柴田正義 (2020), *〈研究ノート〉 コロナウイルス禍と礼拝の自由*) <https://iss.ndl.go.jp/books/R000000004-I031296902-00>, truy cập ngày 10/6/2022.
14. Munemasa Horie (2021), *Tôn giáo và sự bộc phát lây nhiễm: Đại dịch với tư cách là một nghi lễ vòng đời*, (堀江宗正, *宗教と感染爆発- 通過儀礼としてのパンデミック*), https://www.jstage.jst.go.jp/article/rsjars/95/2/95_75/_pdf, truy cập ngày 12/4/2021.
15. 정경일 (2022), *팬데믹, 아시아종교, 그리고새로운존재방식의상상* (Kyungil Jeong, *Đại dịch, các tôn giáo Châu Á và tưởng tượng về một cách tôn tại mới*), <http://diverseasia.snu.ac.kr/?p=5205>, truy cập ngày 20/06/2022.
16. Tha lục Bản nguyện.net, *Cuộc sống thường ngày" trên Internet: Tung Kinh Trục Tuyền [Nghĩ về COVID-19 và các ngôi chùa]*, (他力本願.net, 「日常」をネットでも。オンライン数珠つなぎ読経【コロナ禍とお寺を考える】) <https://tarikihongwan.net/category2/otera/14699.html/>, truy cập ngày 10/8/2022.

17. The Japan Time, *The Covid – 19 News Update*, <https://www.japantimes.co.jp/liveblogs/news/coronavirus-outbreak-updates/>, truy cập ngày 25/8/2022.
18. VTV New, *Nhóm tà giáo quảng cáo chữa Covid-19 bằng... nước giếng*, <https://vtv.vn/xa-hoi/nhom-ta-giao-quang-cao-chua-covid-19-bang-nuoc-gieng-20211024191408185.htm>. Truy cập ngày 15/8/2022.

Abstract

RELIGIOUS ORGANIZATIONS' BEHAVIOR IN JAPAN DURING THE COVID-19 PANDEMIC AND COMPARISON WITH VIETNAM

Pham Hong Thai

*Institute for Northeast Asian Studies
Vietnam Academy of Social Sciences*

The Covid-19 pandemic has had a strong impact on religious life in Japan. Maintaining religious activities based on mass gatherings while strictly observing the requirement of social distancing to prevent infection has become a huge challenge for religious organizations there. The article generally indicates the response of religious organizations in Japan to the outbreak of the Covid-19 pandemic and initially relates the response of religious organizations in Vietnam during the same period. The article also clarifies the adaptation of religious organizations in the new context and their active roles in responding to the ongoing Covid-19 pandemic through the case studies of Japan and Vietnam.

Keywords: Japan; Vietnam; Covid-19; religion; react.